

Nr 42.

Av herrar **Lithander** och **Eurén**, om viss ersättning åt Aktiebolaget Torf.

Under de abnorma förhållanden, som kriget framkallade, och då bränslebrist hotade landet, vände sig kungl. järnvägsstyrelsen till A.-B. Torf i Jönköping med begäran att inkomma med förslag till uppförande av en större torvpulverfabrik. Det hade nämligen visat sig, att det nya bränsle, torvpulver, som framarbetats genom disponent H. Ekelunds och A.-B. Torfs mångåriga bemödanden, utgjorde ett utmärkt lokomotivbränsle.

Ett sådant förslag utarbetades av bolaget, och genom kungl. proposition till 1916 års riksdag begärdes av riksdagen ett anslag om kr. 1,300,000: —, nämligen kr. 800,000: — till den anläggning, som bolaget skulle utföra, och resten till mossinköp, ändring av lokomotiv m. m.

Riksdagen beviljade dessa medel.

På utförandet av detta arbete gjorde A.-B. Torf genom kristidsförhållandena en direkt förlust om kr. 387,409: 18.

På sin tid vände bolaget sig till Kungl. Maj:t med en begäran om ersättning för denna förlust. Denna framställning avslogs den 1/4 1921, då järnvägsstyrelsen ansåg, att kontraktsbestämmelserna icke berättigade bolaget till sådan ersättning och tvist om kontraktets bestämmelser borde avgöras genom skiljemän. Bolaget hänsköt då frågan till skiljemän, emedan bolaget ansåg, att järnvägsstyrelsens ombud vid kontraktsuppgörelsen lämnat bolaget ett muntligt löfte, att järnvägsstyrelsen skulle hålla bolaget skadeslöst för förlust genom prisstegring å material och arbete. I gengäld förband bolaget sig att avstå från varje möjlighet till vinst på affären. Denna sista bestämmelse intogs i kontraktet. Då såväl järnvägsstyrelsen som dess ombud förnekade det muntliga löftet om gottgörelse för förlust, kunde bolagets framställning icke av skiljemännen bifallas.

Den betydliga direkta förlust bolaget lidit på detta företag har bragt bolaget i det läget, att det ser sig nödsakat helt nedlägga sin verksamhet, om icke förlusten på något sätt blir gottgjord.

Om nu detta varit en vanlig affärstransaktion, som genom ogynnsamma konjunkturförhållanden vållat entreprenören förlust i stället för beräknad vinst, hade knappast skäl funnits för frågans hänskjutande till riksdagen.

Men här föreligger ett flertal förhållanden, som ställa denna fråga i helt annat läge än de vanliga leveransaffärerna.

Bihang till riksdagens protokoll 1924. 4 saml. 11 häft. (Nr 42—45.)

Disponent Ekelund, som är bolagets ledare, har under mer än 30 år och bolaget under 18 år energiskt och med stora uppoffringar arbetat på torvfrågans lösning och nått resultat, som tillvunnit sig fackmäns erkännande både hemma och i utlandet. Redan från början påvisades, att bakom detta arbete låge fosterländska motiv långt mer än vinningslystnad. Det var tanken på den fara, som hotade landet vid krigstillfälle, om icke inhemskt bränsle stod till förfogande, som inspirerade detta oförtrutna arbete.

Så kom helt oväntat den farofyllda stund, som förutsetts och fruktats, och landet hotades med bränslenöd. Och just då var det, kungl. järnvägsstyrelsen vände sig till bolaget. Bolaget tvekade ej att ställa sig helt till förfogande, ehuru ett privat utnyttjande av konjunkturen kunnat tillföra bolaget betydande vinst.

Med den brådska, som nu förelåg, och med nödlägets abnorma förhållanden kunde uppgörelsen knappast få den affärsmässiga utformning, som varit önskvärd. Bolaget, som kände skyldigheten att utan tvekan göra sin plikt och fattade saken så, att det viktigaste var att snarast få arbetet utfört, avstod från ersättning för allt personligt arbete. Man trodde sig ha fått garanti mot förlust genom muntliga uttalanden och avstod därför från all möjlighet till vinst.

När så kristiden drev prisen i höjden, befanns det vid slutkontraktets upprättande, att järnvägsstyrelsen saknade nödiga medel för arbetets utförande enligt bolagets plan och beräkningar. För att icke allt skulle gå om intet, måste man då vidtaga ändringar och fördelning av arbetet, som senare visade sig ödesdigra.

Allt detta visar, att här icke är fråga om en vanlig leveransaffär, där man mot utsikter till vinst tar möjligheten av förlust. Uppgörelsen skedde under sådana tvångsförhållanden, att bristen på klara affärsbestämmelser kan anses ursäktlig och förklarlig. Kungl. kommerskollegium, som haft frågan om ersättning till bolaget under behandling, påvisar också, att affären ifråga tydligt skiljer sig från vanliga entreprenadaffärer, då bolaget fransagt sig möjlighet till vinst på företaget och icke haft möjlighet skydda sig mot förlust genom prisstegringar och icke i kontraktet tillräknat sig gottgörelse för oförutsedda utgifter. Kungl. kollegiet anser därför, att bolaget bör med 300,000 kronor gottgöras för förlust på arbetet.

1916 års torvkommitté har också kommit till samma resultat och föreslagit en liknande gottgörelse.

Ett annat skäl för att bolaget här bör utfå ersättning för förlusten är det, att kungl. järnvägsstyrelsen vidgått, att statsverket, redan innan anläggningen överlämnades av bolaget till järnvägsstyrelsen, av den samma tillförts en vinst på c:a 300,000 kronor.

Ännu ett skäl för gottgörelse finnes i det förhållandet, att bolaget, som förmenat sig ha löfte om gottgörelse för eventuell förlust, under åren 1918—1920 bokfört förlusterna på entreprenadaffären som en fordran av kungl.

järnvägsstyrelsen och därför erlagt skatt för hela årsvinsterna. Denna skatt har under sagda år uppgått till kr. 176,802: 82, därav kr. 145,449: 76 till staten. Om bolaget anat, att förlusten skulle drabba bolaget ensamt och därför gjort avdrag för förlusten, skulle man icke behövt erlägga denna skatt. Staten har sålunda här uppburit en skatt, som icke bort utgå.

Ytterligare ett skäl för att bolaget bör gottgöras den lidna förlusten är det att bolaget, enligt kungl. järnvägsstyrelsens medgivande, trots stora svårigheter, som vid avtalets uppgörande voro omöjliga att förutse, nedlagt mycket och ärligt arbete för åstadkommande av en vällyckad anläggning — att bolagets metoder utgöra ett stort steg framom förut kända metoder, ett steg som säkerligen icke kunnat tagas utan uppoffring av en myckenhet arbete och kapital. 1916 års torvkommitté har också yttrat, att »bolagets nya metoder ha stora företräden och att bolagets verksamhet i fråga om rationell framställning av torvbränsle är värd understöd av staten; att det är bekant, att bolaget och dess ledare under en lång följd av år utfört ett förtjänstfullt arbete på att föra brännortvillverkningen framåt; att det då icke kan anses förenligt med statens intresse på detta område, att bolaget, till följd av kristidens oberäkneliga fördyring, skulle nödgas att å en anläggning till staten få vidkännas en förlust, som kanske skulle för alltid omintetgöra bolagets strävan för ortvillverkningens bästa. Då kommittén anser, att bolaget nedlagt ett värdefullt arbete inom ortvindustrien och anser det önskvärt, att bolaget med den erfarenhet och de resurser, varöfver bolaget förfogar, kan fortsätta sitt arbete, så föreslår kommittén, att bolaget tilldelas ett anslag av statsmedel om kr. 300,000: —».

Kungl. kommerskollegium säger också, »att det är högeligen önskvärt, att A.-B. Torf beredes ersättning för sin förlust på uppförandet av statens järnvägars ortvpulverfabrik på grund av de av järnvägsstyrelsen vitsordade stora svårigheter, det haft att bekämpa, och det ärliga arbete, det presterat, ävensom och i främsta rummet önskvärdheten med hänsyn till det allmännas intresse av företagets fortbestånd, som också varmt förordas av ortvkommittén».

Nu står emellertid saken så, att bolaget och dess ledare anse sig nödsakade att helt nedlägga bolagets verksamhet och avstå från allt vidare arbete inom ortvområdet, ifall icke den ifrågavarande förlusten blir bolaget gottgjord.

Av de anförda yttrandena av ortvkommittén och kungl. kommerskollegium framgår, att detta icke kan vara i öfverensstämmelse med statens intresse. Staten har ju med de åtgärder, som vidtagits, och de ekonomiska uppoffringar, som årligen göras för att få våra betydande ortvtillgångar tillgodogjorda, visat, att detta är en statsangelägenhet av stor betydelse. Det kan då ej vara riktigt, att de, som längst och mest arbetat i denna riktning, berövas möjligheten att fortsätta sitt arbete därför att de, när behovet av det inhemska ortvbränslet var som mest framträdande, osjälviskt ställde sig och sina re-

sultat till statens förfogande. Det vore desto mer stridande mot statens intresse, som både A.-B. Torf och disponent Ekelund icke önska något högre än att få fortsätta det arbete, som de hittills energiskt och framgångsrikt bedrivit, och de anse sig just nu bearbeta uppgifter för torvfrågan, som kanske äro mer betydelsefulla än hittills vunna resultat.

För att gottgöra bolaget för en förlust, som det tillskyndats genom oberäkneliga omständigheter, när det utan tanke på vinst, utförde ett arbete för statens räkning; för att honorera bolaget för den vinst, som anläggningen tillförde statsverket, innan den överlämnades till statens verk; för att gottgöra bolaget för skatt, som det erlagt under antagande att förlusten ifråga skulle gottgöras, och slutligen som en erkänsla för det förtjänstfulla arbete, som bolaget och dess ledare såväl i detta fall som under en lång följd af år utfört till torvindustriens främjande, och framför allt för att möjliggöra ett fortsatt arbete för torvtillgångarnas tillgodogörande, anse vi, att bolaget bör tillerkännas en gottgörelse om 300,000 kronor.

På grund af ovan anförda hemställes,

att riksdagen, jämlikt tillstyrkande af kungl. kommerskollegium i dess skrivelse af 12 mars 1921, ville besluta tilldela A.-B. Torf i Jönköping ersättning af *Kronor 300,000: —*.

Stockholm 19 januari 1924.

Edvard Lathander.

Axel Eurén.

Avskrift.

Bilaga A.

Till Konungen.

Genom kontrakt emellan järnvägsstyrelsen och aktiebolaget Torf, undertecknat den 14 juli och 18 augusti 1916, åtog sig bolaget att i enlighet med vissa i kontraktet närmare angivna bestämmelser leverera och uppföra vid den s. k. Hästhagens mosse i närheten av Vislanda järnvägsstation en fullständig torvpulverfabrik för en nettoproduktion pr år av 20,000 ton torvpulver samt att montera mossen för sagda tillverkning. I kontraktet bestämdes, att järnvägsstyrelsen skulle för vad entreprenören sålunda åtagit sig betala i ett för allt 724,020: — kr., dock att, därest entreprenörens utlägg för anläggningen ej skulle uppgå till nämnda belopp, järnvägsstyrelsen skulle betala endast den verkliga kostnaden, ägande i anledning härav järnvägsstyrelsen genom kontrollant granska entreprenörens räkenskaper beträffande anläggningen ifråga. Likviden skulle erläggas i tre poster, den sista samma dag anläggningen i sin helhet blivit avprovad och godkänd. Tillika bestämdes om vite vid försenad leverans. Tvister, som tilläventyrs kunde uppstå rörande tillämpningen av kontraktet, skulle hänskjutas till Sveriges tekniska industriella skiljedomsinstitut.

I underdånig framställning den 28 juli 1920 har aktiebolaget Torf, under förmälan att ifrågakvarande entreprenad på grund av utav kristiden förorsakad stegring i arbets- och materialkostnader samt tidsutdräkt tillskyndat bolaget en förlust på omkring 300,000 kr., anhållit, att Eders Kungl. Maj:t måtte besluta anmoda järnvägsstyrelsen att av den vinst, anläggningen enligt sökandebolagets mening tillfört järnvägsstyrelsen, till sökandebolaget utbetala vad som efter granskning av bolagets räkenskaper kunde finnas vara av bolaget utbetalat över entreprenadsumman och som uppskattades till cirka 300,000 kronor.

Efter remiss avgav järnvägsstyrelsen den 23 augusti 1920 underdånigt uttåtande rörande denna bolagets framställning, vari styrelsen uttalade den uppfattningen, att innan slutuppgörelse kunde ske, det vore erforderligt att genom någon tids drift få utrönt, huruvida och i vilken mån fabriken fyllde de fordringar den enligt kontraktet skall fylla, och för den skull hemställa, att bolagets framställning icke för det dåvarande måtte föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Med anledning av sistnämnda utlåtande ingav bolaget den 7 september 1920 förnyad framställning i ämnet, däri bolaget på anförda skäl anhöll, att Eders Kungl. Maj:t måtte anmoda järnvägsstyrelsen att ofördröjligen dels i befintligt skick övertaga fabriksanläggningen, dels erlägga vad som resterade av entreprenadsumman samt en enligt kontraktet avtalad patentavgift och slutligen att av den vinst, anläggningen redan och sålunda före överlämnandet tillfört järnvägsstyrelsen genom där utförd tillverkning av bräntorv och torvpulver, till bolaget utbetala vad bolaget kunde visa, att anläggningen kostat utöver entreprenadsumman, vilken merkostnad bolaget beräknade uppgå till cirka 300,000 kronor.

Efter förnyad remiss avgav järnvägsstyrelsen den 4 december 1920 uttåtande i ärendet, vari styrelsen efter framställning av vissa erinringar emot det sätt, varpå bolaget utfört entreprenaden, bland annat anförde följande.

»Ehuru anläggningen sålunda icke har föreskriven kapacitet och ehuru dess

färdigställande dragits ut långt över den avtalade tiden — den 1 juli 1917 — finner järnvägsstyrelsen emellertid, att vägande skäl tala för, att entreprenadsumman bör till fullo utbetalas, med avdrag dock av priset för sådana delar, som ännu ej blivit av entreprenören avlämnade, samt av kostnaden för sådana kompletteringsarbeten, som järnvägsstyrelsen måst draga försorg om. Aktiebolaget Torf har tvivelsutan vid anläggningens utförande haft stora svårigheter att bekämpa, vilka vid avtalets uppgörande voro omöjliga att förutse, men har icke förty, och bortsett från den senaste tidens tvistigheter, nedlagt mycket och ärligt arbete för åstadkommande av en vällyckad anläggning. Bolagets metoder, ej minst vad gäller uppgrävning och utläggning av torvdyn, utgöra helt visst ett stort steg framom de förut kända metoderna, ett steg, som säkerligen icke kunnat tagas utan uppoffring av en myckenhet arbete och kapital. Anläggningen blir vidare, såvitt nu kan bedömas, även med sin mindre kapacitet ett väl röntabelt företag».

Järnvägsstyrelsen meddelade, att styrelsen till bolaget avlatit skrivelse med förslag till uppgörelse på sådant sätt, att den i kontraktet stipulerade entreprenadsumman med vissa angivna avdrag skulle till fullo utbetalas. Vad gällde bolagets anhängan om ersättning därutöver hemställde järnvägsstyrelsen på anförda skäl, att den måtte av Eders Kungl. Maj:t lämnas utan avseende.

I underdånig framställning den 15 december 1920 anhöll aktiebolaget Torf, att Eders Kungl. Maj:t måtte vidtaga sådana åtgärder, att bolagets merkostnader för ifrågavarande torvpulverfabriksanläggning, cirka 300,000 kronor, bleve bolaget gottgjorda antingen genom att av den vinst, som anläggningen redan före avlämnandet tillfört statsverket, beloppet utbetalades till bolaget, eller på annat sätt, som Eders Kungl. Maj:t kunde finna lämpligast.

I anledning av remiss å sistnämnda framställning avgav järnvägsstyrelsen den 5 januari 1921 utlåtande, vari järnvägsstyrelsen alltiämt och under hänvisning till sina föregående utlåtanden i ärendet bestämt vidhöll sin hemställan om avslag på framställningen, att ifrågavarande belopp skulle utanordnas av statens järnvägars medel, enär bolaget efter järnvägsstyrelsens förenämnda medgivande erhållit fullt ut hela den ersättning för anläggningen, som styrelsen kunde finna rättvis och skäligen. Vad anginge ett utbetalande av beloppet ifråga av andra statsmedel, torde det ankomma på annat verk än järnvägsstyrelsen att därom uttala sig, emedan det då, enligt styrelsens förmenande, icke gällde en ersättning för ifrågavarande anläggning, utan fast mer ekonomisk uppmuntran för vad aktiebolaget Torf och dess direktör åtgjort för torvindustriens befrämjande.

Genom nådigt beslut den 22 januari 1921 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt torvkommittén att i detta ärende avgiva utlåtande, och får kommittén till åttlydnad härav, med återställande av remissakten samt med överlämnande av ett antal kommittén från aktiebolaget Torf tillhandakomna handlingar, i underdånighet anföra följande.

Bolaget, som tidigare gjort framställning, att järnvägsstyrelsen måtte åläggas att till bolaget utbetala vad ifrågavarande anläggning kostat utöver entreprenadsumman, har i sin framställning den 15 december 1920 alternativt anhållit, att ifrågavarande förlust måtte på annat sätt, som Eders Kungl. Maj:t kunde finna lämpligast, gottgöras bolaget. Till stöd för de sålunda framförda anspråken har bolaget lämnat en detaljerad redogörelse för sin uppfattning av ifrågavarande mellanvarande med järnvägsstyrelsen, vilken redogörelse otvivelaktigt innehåller färglagda och motsägande uppgifter, och i flera viktiga punkter blivit av järnvägsstyrelsen vederlagd. Kommittén anser sig emellertid

icke äga förutsättningar att ingå på prövning av rättsförhållandet emellan järnvägsstyrelsen och aktiebolaget Torf, enär dels enligt kontraktet uppkommen tvist eller meningsskiljaktighet rörande ömsesidiga rättigheter och skyldigheter i anledning av nu ifrågavarande entreprenad torde böra falla under bestämmelsen om skiljemannaförfarande, dels ock, enligt vad kommittén inhämtat, numera slutgiltig uppgörelse på grundval av här ovan omförmälda entreprenadkontrakt blivit mellan parterna träffad på det sätt, att järnvägsstyrelsen övertagit fabriksanläggningen och till bolaget utbetalat entreprenadsumman med överenskomna avdrag. Att under sådana förhållanden ålägga järnvägsstyrelsen att till bolaget utbetala ett emot den utav bolaget uppgivna förlusten svarande belopp kan kommittén för sin del icke ifrågasätta. För att kunna bedöma, huruvida och i vilken utsträckning bolaget må anses förtjänt av att av statsmedel på annat sätt gottgöras för den lidna förlusten, bör tagas under övervägande, dels huruvida den utav bolaget hittills bedrivna verksamheten kan anses vara av den allmännyttiga art, att ett understöd med statsmedel för befrämjande av ett fortsättande av denna verksamhet i och för sig kan anses motiverat, dels ock huruvida den av bolaget uppgivna förlusten är av beskaffenhet att försvåra eller omöjliggöra en dylik fortsatt verksamhet.

Bolaget har hittills icke i annan mån åtnjutit understöd från det allmännas sida än att bolaget på sin tid erhållit två lån om tillhopa 203,300 kronor ur lånefonden för torvindustriens befrämjande. Den 10 december 1917 avgav kommittén utlåtande i anledning av remiss å framställning från bolaget om befrielse från återbetalningsskyldighet för dessa lån, vari kommittén på anförda grunder hemställde, att bolagets dåvarande framställning icke måtte till någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda. Lånen äro numera av bolaget till fullo inbetalade. Med anledning av nyssnämnda framställning om efterskänkande av dessa båda lån hade kommerskollegium och lantbruksstyrelsen tillkallat särskilda sakkunniga för att bedöma de tekniska och ekonomiska möjligheterna hos bolagets metod för framställning av stycketorv och torvpulver. Dessa sakkunnige avgåvo slutligt utlåtande den 4 oktober 1916, i vilket såsom slutomdöme rörande bolagets metoder anfördes följande.

»Jämföras de av Ekelund utarbetade metoderna med de bästa inom landet förut tillämpade metoderna för framställning av torvbränsle, anse de sakkunnige, att följande bör framhållas.

Ekelunds torvupptagningsmetod för framställning av lufttorkad stycketorv innebär ett betydelsefullt framsteg.

Användningen av hans gravverk förutsätter, att mossbottnen är tillräckligt jämn och kan utdikas. På mossar, som fylla dessa betingelser och erbjuda tillräckligt stora torkfält och tillräckligt långa arbetslinjer, möjliggöra Ekelunds anordningar för framställning av lufttorkad torv en stordrift med stor besparing i arbetareantal och giva en för ångpanneeldning fullt användbar stycketorv till billigare pris per effektivt värmevärde, än som ernås enligt någon annan förut tillämpad metod.

Vad torvpulvret beträffar, torde detta för vissa ändamål vara värt att tillverkas. Fördyringen per effektivt värmevärde är dock betydlig. Förhållandena i framtiden, speciellt stenkolspriserna, komma att avgöra, huruvida det blir någon verklig ekonomi att i allmänhet inrikta sig på sådan tillverkning vid mossarna.

Även förtjänar framhållas, att de av Ekelund utarbetade förfarandena näp- peligen äro av sådan natur, att de kunna effektivt patentskyddas, och redan

nu hava andra företagare efter Ekelunds föredöme anlagt torvfabriker med anordningar mycket lika de vid Bäck använda.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter och de stora förtjänster, som aktiebolaget Torf inlagt ifråga om rationell framställning av torvbränsle ur våra mossar, anse sakkunnige, att skäl föreligga att understödja verksamheten genom efterskänkande av erhållna lån. I vad mån andra omständigheter, såsom bolagets finansiella ställning, eventuellt licenserbjudande till staten m. m., böra inverka på frågans bedömande, ävensom vilka villkor och bestämmelser, som lämpligen böra fästas vid ett sådant efterskänkande, hava de sakkunnige, då det faller utom ramen för sakkunniges uppdrag, icke ansett sig böra upptaga till prövning.»

Den av de sakkunnige sålunda uttalade uppfattningen om betydelsen av bolagets verksamhet kan kommittén för sin del biträda.

Av de utav kommittén infordrade balans- samt vinst- och förlusträknin-garna synes framgå, att bolagets ställning bland annat genom den av före-nämnda entreprenad förorsakade förlusten blivit så allvarsamt rubbad, att ett fortsättande av bolagets verksamhet utan ytterligare kapitaltillskott torde komma att innebära mycket stora svårigheter, synnerligast om hänsyn toges till de nu rådande prisförhållandena å bränslemarknaden. Det hastiga ned-gåendet av stenkolspriserna efter november månad 1920 har fortskridit så långt, att torvbränslets möjlighet att för närvarande konkurrera med impor-terade kolbränslen är, till och med vid ett företag med så arbetsbesparande metoder som sökandebolagets, i hög grad försvårad. Att under sådana för-hållanden anskaffa ytterligare kapital från enskilda genom aktieteckning eller annorledes torde vara praktiskt taget uteslutet. Det är bekant, att bolaget och dess ledare under en lång följd av år hava utfört ett förtjänstfullt arbete på att föra brännortortvillverkningen framåt, ett förhållande, som även framgår av remisshandlingarna. Att bolaget under sådana omständigheter skulle, till följd av krigstidens oberäkneliga fördyring, nödgas att å en anläggning för staten få vidkännas en förlust, som kanske skulle för alltid omintetgöra bolagets strävan för ortvillverkningens bästa, kan kommittén ej anse förenligt med statens intresse på detta område, synnerligast som bolaget genom uppgörelsen med statens järnvägar icke hade någon möjlighet till förtjänst, även om an-läggningen hade kunnat utföras till ett belopp, understigande entreprenad-summan. Om man i likhet med kommittén är av den uppfattningen, att bo-laget nedlagt ett värdefullt arbete på utvecklingen av en rationell ortvup-pagningsmetod, och anser det önskvärt, att bolaget, med den erfarenhet och de resurser varöver bolaget förfogar, kan fortsätta med ett sådant arbete, synes knappast någon annan utväg stå öppen för att möjliggöra ett sådant fortsättande än att staten i någon form tilldelar bolaget ett ekonomiskt un-derstöd. Då emot bolagets uppgift beträffande storleken av den på här om-förmålda entreprenad lidna förlusten icke någon erinran blivit framställd och av tillgängliga handlingar synes framgå, att förlusten verkligen uppgått till minst det uppgivna beloppet, 300,000 kronor, torde det ifrågasatta statsun-derstödet skäligen böra bestämmas till detta belopp.

Beträffande formen för ett sådant understöd anser kommittén för närva-rande endast kunna ifrågasättas anslag utan återbetalningsskyldighet. Av statsmedel har tidigare till olika uppfinnare eller andra företagare utbetalts större eller mindre belopp, såsom understöd utan återbetalningsskyldighet, var-vid ingalunda alltid så stor sannolikhet som här förefunnits, att ett positivt resultat till verkligt gagn för landets ortvindustri därigenom skulle vinnas.

Med åberopande av vad sålunda anförts får kommittén hemställa, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att bevilja aktiebolaget Torf ett anslag en gång för alla av 300,000 kronor i syfte att möjliggöra ett fortsättande av bolagets arbete på utarbetande av rationella metoder för framställning av torvbränsle. Stockholm den 23 februari 1921.

Underdånigst

J. A. Brinell.

Ernst Wallgren.

J. Roos af Hjelmsäter.

E. Rendahl.

H. v. Feilitzen.

Anders Andersson.

Gust. Alexanderson.

Avskrift.

Bilaga B.

Stockholm den 12 mars 1921.

Till Konungen.

Uti särskilda framställningar till Eders Kungl. Maj:t den 28 juli, 7 september och 15 december 1920 samt 8 januari 1921 har aktiebolaget Torf anhållit om ersättning för den förlust, som aktiebolaget åsamkats vid uppförandet av en torvpulverfabrik vid Hästhagens mosse enligt ett den 14 juli och 18 augusti 1916 av järnvägsstyrelsen och aktiebolaget Torf undertecknat kontrakt m. m. Över dessa framställningar har järnvägsstyrelsen den 23 augusti och 4 december 1920 samt 5 januari 1921 avgivit infordrade utlåtanden och därvid hemställt, att ifrågavarande ersättningsbelopp icke måtte utanordnas av statens järnvägars medel, ävensom uttalat, att vad gällde utanordnandet av ifrågavarande belopp av andra statens medel det torde tillkomma annat verk än järnvägsstyrelsen att uttala sig därom, emedan det, enligt järnvägsstyrelsens förmenande, i sådant fall ej gällde tilläggsersättning för ifrågavarande anläggning utan fastmera en ekonomisk uppmuntran för vad aktiebolaget Torf och dess direktör sedan årtionden verkat för torvindustriens befrämjande. 1916 års torvkommitté har även den 23 februari 1921 i ärendet avgivit infordrat underdånigt utlåtande och däruti tillstyrkt beviljandet åt aktiebolaget Torf av ett anslag utan återbetalningsskyldighet av 300,000 kronor i syfte att möjliggöra ett fortsättande av bolagets arbete på utarbetande av rationella metoder för framställning av torvbränsle och framhållit i motiveringen, att bolaget och dess ledare under en lång följd av år utfört ett förtjänstfullt arbete på att föra brännortvillverkningen framåt, och funne kommittén det önskvärt, att bolaget, med den erfarenhet och de resurser, varöver det förfogade, kunde fortsätta med ett sådant arbete, vilket kanske skulle omöjliggöras, om bolaget skulle få vidkännas nu ifrågavarande förlust.

Genom nådig remiss har kommerskollegium anbefallts att skyndsamt avgiva underdånigt utlåtande i ärendet, och får kollegium med återställande av remissakten i underdånighet anförda följande:

Av bolagets framställningar återstår nu, sedan överenskommelse träffats om anläggningens övertagande av järnvägsstyrelsen, endast frågan om ersätt-

ning för förlusten å entreprenaden, vilken av bolaget uppgivits till c:a 300,000 kronor. Rörande beloppets storlek har järnvägsstyrelsen icke gjort något uttalande, varemot torvkommittén framhållit, att förlusten synts hava uppgått till minst det uppgivna beloppet, 300,000 kronor.

Genom att järnvägsstyrelsen övertagit anläggningen och icke begagnat sin i kontraktets 13 § medgivna rätt att påfordra anläggningens övertagande av entreprenören torde få anses fastslaget, att anläggningen, åtminstone i huvudsak, motsvarar de uppställda fordringarna. Järnvägsstyrelsen har även vitsordat, att entreprenören dels haft att bekämpa stora svårigheter och dels gjort ett ärligt arbete för att åstadkomma en vällyckad anläggning, ävensom uttalat sitt gillande av de metoder, på vilka anläggningen vore baserad ej minst vad gällde torvdyns uppgrävning och utläggning.

Vad beträffar entreprenörens rätt till ifrågavarande ersättning kan kollegium icke annat än ansluta sig till järnvägsstyrelsens ståndpunkt att enligt ordalydelsen av kontraktets 9 § någon ersättning utöver där fastställt belopp icke kan rättsligen påfordras. Till grund för denna paragraf ligger emellertid den principen, att entreprenören endast skall erhålla ersättning för sina verkliga kostnader för anläggningen, och då i detta särskilda fall entreprenören icke haft möjlighet att i sådan grad, som eljest vanligen torde vara fallet, skydda sig mot förlust till följd av prisstegringar under arbetets fortgång genom att i anbudet inberäkna oförutsedda utgifter och affärsvinst, torde det ock finnas visst moraliskt fog för hans anhållan om ersättning för förlusten. Kollegium vill visst icke uttala sig för att i regel entreprenör skulle tillerkännas ersättning för förlust, som drabbar honom, därför att han lämnat för lågt anbud på ett arbete, utan bör han själv stå den risken. I detta speciella fall återanser kollegium det högeligen önskvärt, att aktiebolaget Torf beredes ersättning för sin förlust på uppförandet av statens järnvägars torvpulverfabrik vid Hästhagens mosse på grund av de av järnvägsstyrelsen vitsordade stora svårigheter, det haft att bekämpa, och det ärliga arbete, det presterat, ävensom och i främsta rummet önskvärdheten med hänsyn till det allmännas intresse av företagets fortbestånd, som också varmt förordats av torvkommittén. I detta sammanhang vill kollegium även understryka ett av torvkommittén från 1914 års torvsakkunniga hämtat uttalande, att de av Ekelund (aktiebolaget Torf) utarbetade förfarandena näppeligen vore av sådan natur, att de kunde effektivt patentskyddas. Resultatet av bolagets arbete kommer således i stor utsträckning torvindustrien i allmänhet tillgodo utan att tillföra bolaget ekonomisk gottgörelse.

Med stöd av det ovan anförda får kollegium hemställa om vidtagande av åtgärd för anvisande av medel till belopp av 300,000 kronor för beredande av ersättning åt aktiebolaget Torf för den å förevarande företag lidna förlusten.

Underdånigst

K. A. Fryxell.

Karl Sidenwall.

C. S. Hindbeck.